

KS. KAZIMIERZ MATWIEJUK

Warszawa

LITURGICZNA ANAMNEZA PRZYMIERZA BOGA Z LUDŹMI

Na oznaczenie przymierza język grecki posiada dwa terminy: *diatheke* i *syntheke*, w zależności od tego, czy określa przymierze między Bogiem a człowiekiem, czy przymierze zawarte między ludźmi¹. *Diatheke* oznacza przymierze Boga z ludźmi. Bóg jako inicjator przymierza, nieskończenie wyższy od człowieka, komunikuje mu swoją wolę. *Syntheke* zaś oznacza przymierze zawarte przez ludzi, zatem przez strony będące na tym samym poziomie². W języku hebrajskim przymierze jest określane terminem *berit* i oznacza przede wszystkim wolę, która jest zaświadczona testamentem. Oznacza także zjednoczenie czegoś, co zostało rozdzielone i to niezależnie od tego, co je podzieliło. Do urzeczywistnienia tego zjednoczenia jest potrzebna jakaś czynność symboliczna, która by potwierdziła zaistnienie zjednoczenia, czy powrót do jedności³.

W Starym Testamencie zawarciu przymierza towarzyszył obrzęd krwi. Połowę krwi zwierząt zabitych na ofiarę pojednawczą — *szelamim*, wlewano na kamienny ołtarz. Druga połowa była przeznaczona do pieczętowania przymierza. Po jego zawarciu spożywano ucztę z mięsa ofiary pojednawczej (Wj 24,7-11). W Nowym Przymierzu, które Bóg zawarł z całą ludzkością, tym znakiem jest krew wcielonego Syna Bożego, Jezusa Chrystusa. W naszym opracowaniu wskażemy na anamnetyczny wymiar przymierza w Starym i Nowym Testamencie, ponieważ ono jest aktualizowane w celebracjach liturgicznych.

1. Przymierze Jahwe z narodem izraelskim

W historii zbawienia, realizowanej w Starym Przymierzu, Bóg podejmował liczne kontakty z człowiekiem, aby obdarzyć go zbawieniem. Wielokrotnie i na różne sposoby okazywał mu swoją łaskawość i udzielał błogosławieństwa (por. Hbr 1,1). Szczególnym elementem zbawczego działania Boga były kolejne przymierza zawie-

¹ Cz. JAKUBIEC, *Stare i Nowe Przymierze. Biblia i Ewangelia*, Warszawa 1961, s. 16.

² X. LÉON-DUFOUR, *Przymierze*, w: *Słownik Nowego Testamentu*, tł. K. Romaniuk, Poznań 1975², s. 530–532.

³ J. STIASSNY, N.D. DE SION, *Przymierze a obietnice*, w: K. STRZELECKA, *Berit – Przymierze*, Warszawa 1995, s. 74.

rane z poszczególnymi ludźmi: Adamem, Noem, Abrahamem⁴, oraz przymierze synajskie z całym Izraelem, które ukształtowało religijne i społeczne oblicze Narodu Wybranego⁵ Wtedy Bóg, Jahwe, powiedział do Mojżesza: „Oto Ja zawieram przymierze wobec całego ludu twego i uczynię cuda, jakich nie było na całej ziemi i u żadnych narodów, i ujrzy cały lud, wśród którego przebywasz, że dzieła Pana, które Ja uczynię z tobą, budzą trwogę. Przestrzegaj tego, co Ja dzisiaj tobie rozkazuję, a Ja wypędzę przed tobą (...)” (Wj 34,10-11a). Jahwe, inicjator tego przymierza, swoją wolę zawarł w Dekalogu. Z jej wypełnieniem związał zmienną obietnicę: „(...) jeśli pilnie słuchać będziecie głosu mego i strzec mojego przymierza, będziecie szczególną moją własnością (...), królestwem kapłanów i ludem świętym” (Wj 19,5).

Ten lud święty — to lud odłączony, niejako zarezerwowany wyłącznie dla Boga⁶. Bóg, inicjując przymierze, pozostawił jednak swemu ludowi swobodę w przyjęciu tego daru. Gdy Mojżesz przekazał wolę Jahwe starszym ludu, wszyscy powiedzieli, że wypełnią zobowiązania przymierza. Naród izraelski dopuszczał się jednak wielokrotnie niewierności wobec Boga przymierza. Okazywał ją czasem w sposób bardzo spektakularny, bo bałwochwalczy. Epizod ze złotym cielcem jest najbardziej dramatycznym doświadczeniem ludu, który tak niedawno obiecywał wierność przymierzu (Wj 32,1). Bóg nawet w takiej sytuacji pozostaje wierny swym zobowiązaniom, a orędownictwo Mojżesza powściąga Jego uzasadniony gniew (Wj 32,32). Jahwe wypełnił swoje zobowiązanie do końca, i tych, którzy wiernie trwali przy obietnicach przymierza, wprowadził do Ziemi Obiecanej (Lb 14,20-38).

Przymierze Boga z ludźmi w Starym Testamencie, w aspekcie teologicznym, niewiele różniło się formą od przymierzy ludzkich, zawieranych w czasach biblijnych. Jednak jego istotą była wielkoduszna i wspaniałomyślna obietnica Boża, której winna odpowiadać wiara ludzkiego partnera przymierza. Natomiast w aspekcie historyczno-prawnym przymierze synajskie sprawiło podwójny skutek. Z jednej strony czyniło z plemion izraelskich osobę prawną, zdolną do zawierania aktów prawnych z mocą zobowiązującą, a z drugiej — przekazane Prawo kształtowało organizację tej nowej wspólnoty, dokładnie określając różne formy wzajemnych zobowiązań oraz sankcje za ich zaniedbanie. Wszystko to było podporządkowane nadrzędnemu celowi, którym było uświęcenie narodu⁷

⁴ Abraham jest praojcem judaizmu. Pochodził z miasta Ur (Ur Kasdim) w Mezopotamii. Opuścił swój kraj i wędrując wzdłuż rzeki Eufrat, doszedł do miasta Haran w Azji Środkowej. Stamtąd, zgodnie z wolą Boga, zaszedł do krainy Kanaan, położonej między Morzem Śródziemnym a rzeką Jordan i Morzem Martwym. Działo się to około 38 wieków temu. Od niego, Abraham Haiwri, pochodzi nazwa „Hebrajczyk” Nazwa „Iwri – Hebrajczyk”, nadana Abrahamowi, oznacza przybysza „z tamtej strony”, tj. zza Jordanu; zob. M.CH. PORAJER, *U źródeł — Dekalog i Tora. Kalendarz żydowski — almanach 1991–1992*, Warszawa 1990, s. 40; znakiem tego przymierza jest obrzezanie; zob. W. ROTHSCCHILD, *99 Fragen zum Judentum*, Gütersloh 2001, s. 23.

⁵ S. DE DIETRICH, *Boży plan zbawienia*, Warszawa 1967, s. 48–57.

⁶ STIASSNY, DE SION, *art. cyt.*, s. 77

⁷ W.J. ROSŁON, *Zbawienie człowieka w Starym Testamencie*, Warszawa 1970, s. 43–44.

2. Anamneza liturgiczna przymierza Boga z Narodem Wybranym

Po zawarciu przymierza u podnóża góry Synaj, kontakt Boga ze swoim ludem otrzymał wymiar instytucjonalny. Odtąd znakiem obecności Boga, *szekinah*, stał się przybytek. „I uczynią Mi świątę przybytek, abym mógł zamieszkać pośród was” (Wj 25,8). Bóg chciał, aby w tym przybytku została złożona arka, w której będzie przechowywane świadectwo zawartego przymierza, Prawo Dwóch Tablic. „Tam będę się spotykał z tobą i sponad przeblągalni i z pośrodku cherubów, które są ponad Arką Świadectwa, będę z tobą rozmawiał” (Wj 25,22). O aktualności i zobowiązującej mocy postanowień przymierza synajskiego przypominała Narodowi Wybranemu liturgia, sprawowana w świątyni, w synagodze i w domach izraelskich.

1. Celebracja przymierza dokonywała się przede wszystkim w ramach liturgii świątynnej. Kult świątynny rozwinął się wtedy, gdy Dawid, po zwycięstwie nad Saulem, zjednoczył pokolenia izraelskie, a zdobytą Jerozolimę uczynił ich wspólną stolicą⁸. Do niej sprowadził z Szilo Arkę Przymierza (2 Sm 6,5.14.17). Jego syn Salomon w 960 r. wybudował w Mieście Pokoju świątynię, do której „kapłani wnieśli Arkę Przymierza Pańskiego na jej miejsce do sanktuarium świątyni, to jest do Miejsca Najświętszego, pod skrzydła cherubów, a cheruby miały tak rozpostarte skrzydła nad miejscem zajmowanym przez Arkę, że okrywały Arkę i jej drażki z wierzchu. (...) W Arce zaś nie było nic oprócz dwóch tablic, które Mojżesz tam złożył pod Horebem, gdy Pan zawarł przymierze z Izraelitami w czasie ich wyjścia z Egiptu” (2 Krn 5,7-8.10). Świątynia jerozolimska była podzielona na dwie części: obszerny dziedziniec oraz właściwe sanktuarium⁹. Na dziedzińcu znajdował się ołtarz ofiarny, zwany ołtarzem całopalenia, i basen do obmyć rytualnych¹⁰. Wewnątrz budowli były dwa, oddzielone od siebie podwójną zasłoną, pomieszczenia: Świątę — z ołtarzem kadzielnym, stołem chlebów pokładnych i świecznikiem z ofiarnymi lampami oliwnymi, i Świątę Świątych — z Arką Przymierza.

Głównym aktem kultu świątynnego były ofiary, składane jako ofiary całopalne ze zwierząt (*olah*), ofiary wspólnotowe, czyli biesiadne (*zebah*) oraz pokarmowe

⁸ R. POSTHUMA, *Ihr sollt mein Volk sein*, Wuppertal 2000, s. 6–8.

⁹ X. LÉON-DUFOUR, *Świątynia*, w: *Słownik Nowego Testamentu*, s. 610–611. Świątynia w Jerozolimie dzieliła dramatyczny los Ludu Przymierza. Była kilkakrotnie niszczone. W 586 r. przed Chr. zniszczył ją Nabuchodonozor, król Babilonu. Król perski Cyrus Wielki, zwycięzca Babilonu, w 538 r. zezwolił na rekonstrukcję świątyni jerozolimskiej, która została poświęcona w 515 r., w ramach uroczystości paschalnych. Była to druga świątynia jerozolimska, która stała się jedynym sanktuarium w Izraelu. Rozbudowana za Heroda, ostatecznie jednak została zburzona przez Tytusa w 70 r. po Chr., podczas powstania Żydów przeciw Rzymowi, i już nigdy nie została odbudowana. Świątynia jerozolimska, rozbudowana i upiększona w przez Heroda w latach 20–19 przed Chr., miała pomieszczenie Świątę Świątych zupełnie puste, gdyż Arka Przymierza zaginęła prawdopodobnie w 586 r. przed Chr., podczas pierwszego zburzenia świątyni.

¹⁰ Z. MOŃKA, *Znaczenie religijne ołtarza u Izraelitów*, RBL 22 (1969), s. 199–206.

(*minhah*)¹¹. Ofiary te, składane w klimacie wiary, były wyrazem dziękczynienia za przymierze, źródłem mocy do jego wypełniania oraz sposobem doświadczania zbawczej obecności Boga.

2. Podczas liturgii synagoidalnej zaś rozbrzmiewało słowo Boże, połączone ze wspomnianiem przymierza Boga z ludem izraelskim oraz dziękczynieniem za nie i za zbawcze ingerencje Jahwe¹². Zwoje Biblii przechowywano w synagodze w specjalnej szafie, zwanej *Aron ha- Godesz*. Obok Tory przechowywano tam również księgi prorockie, Sefarim.

Nabożeństwa synagoidalne celebrowano w każdy szabat, chociaż odbywały się one także w inne dni świąteczne oraz dni postu. Miały charakter liturgii słowa Bożego¹³. Przy lekturze świętej Księgi z wdzięcznością wspomniano dzieła Boże, które Jahwe uczynił dla swego ludu. Wspominano więc dzieło stworzenia i opatrnością troskę Stwórcy o człowieka. Przypominano zbawcze interwencje Boga dokonane w całej historii narodu izraelskiego.

Lektorzy czytali fragmenty Biblii i odmawiali błogosławieństwa¹⁴. Wszyscy uczestnicy liturgii recytowali codzienną modlitwę Izraelity — *Szema Izrael*: „Słuchaj, Izraelu, Pan jest naszym Bogiem — Pan jedynie. Będziesz więc Pana, Boga twego miłował z całego swego serca, z całej duszy swojej, ze wszystkich swych sił. Pozostaną w twym sercu te słowa, które ja ci dziś nakazuję. Wpóisz je twoim synom, będziesz o nich mówił, przebywając w domu, w czasie podróży, kładąc się spać i wstając ze snu. Przywiążesz je do twojej ręki jako znak. One ci będą ozdobą przed oczami. Wypisz je na odrzwiach swojego domu i na twoich bramach” (Pwt 6,4-9)¹⁵. W tej modlitwie są utrwalone trzy podstawowe doktryny judaizmu, mianowicie: wiara w istnienie jedyne Boga, wiara w nagrodę i karę oraz wiara w objawienie Boże, wyrażone w nadaniu Tory¹⁶. Jest to także modlitwa wyrażająca miłość, która jest motywem i treścią przymierza między Bogiem i człowiekiem. Po tej modlitwie następowało 18 błogosławieństw (*berakoth*).

Czytania biblijne były tak realizowane, aby w ciągu trzech lat można było przeczytać cały Pięcioksiąg Mojżesza. Odczytaną perykopę Tory wyjaśniano. Po midraszu

¹¹ S. LACH, *Rozwój ofiar w religii starotestamentowej*, Poznań 1970; ROTHSCHILD, *dz. cyt.*, s. 118–119.

¹² X. LÉON-DUFOUR, *Synagoga*, w: *Słownik Nowego Testamentu*, s. 592–593; A. UNTERMAN, *Żydzi. Wiara i życie*, Łódź 1989, s. 238–240; PORAJER, *art. cyt.*, s. 75–76.

¹³ S. PH. DE VRIES, *Jüdische Riten und Symbole*, Wiesbaden 1994, s. 21–53.

¹⁴ J. CHMIEL, *Żydowskie korzenie chrześcijańskiej liturgii*, AK 82 (1990) 114, s. 56–57.

¹⁵ *Kalendarz żydowski — almanach*, s. XIX: *Szema Izrael adonaj elehejnu adonaj echad: Wehawta et adonaj elohejcha bekol nafszecha, bekol meodecha: Wehaju hadwarim haeleh aszer anochi mecawcha hajom al lewawecha: Waszinantam lebanejcha wedibarta ban, besziwtecha bebejtecha, ublechtecha, baderech, uwszachwecha, uwkumecha; ukzartem leot al jadecha, wehaju letotafot bejn ejnejcha: uchtawtaem al mezuzot bejtna uwszearejcha.*

¹⁶ M. TOMAL (red.), *Jak modlą się Żydzi. Antologia modlitw*, Warszawa 2000, s. 31.

lektor czytał fragment z Proroków. Liturgię kończyło błogosławieństwo. Opuszczający synagogę składali dary na rzecz ubogich¹⁷

3. Miejszem przeżywania przymierza był także dom żydowski, w którym obowiązywał rytuał religijny¹⁸. Koncentrował się on wokół obrzezania potomków męskich oraz inicjacji religijnej młodzieńców.

Obrzezanie nowonarodzonego odbywało się ósmego dnia po urodzeniu, nawet jeśli był to szabat, bądź inne święto¹⁹. Dokonywał go zazwyczaj wprawny w tej specjalności, *mohel*, któremu towarzyszył *sandak*, trzymając dziecko na swoich kolanach w czasie zabiegu obrzezania. Po odcięciu napletka specjalnym nożem (*chalef*), ojciec dziecka błogosławił Boga, „który rozkazał przyłączyć nowonarodzonego do przymierza naszego ojca Abrahama”. Błogosławił także za przymierze, które Najświętszy umieścił w ludzkim ciele. *Mohel* zaś oznajmiał imię dziecka: „Imię jego w Izraelu będzie *X* syn *Y*”. Obrzęd kończył się ucztą²⁰.

Obrzęd inicjacji trzynastoletniego chłopca w dorosłe życie Izraelity i wprowadzenie go do wspólnoty synagogałnej, zwany *Bar micwa*, koncentrował się na Biblii, którą Syn prawa miał przeczytać publicznie po raz pierwszy²¹. *Micwa* jest, obok Tory, drugim fundamentalnym pojęciem judaizmu. Oznacza przykazanie Boże, będące rodzajem wytycznej, obejmującej wszystkie dziedziny aktywności człowieka. *Micwa* to nie tylko jakikolwiek, wpływający z Pisma Świętego nakaz, ale przykazanie, które odnosi się do wszystkich dobrych uczynków w ogóle, zwłaszcza obyczajów i obrzędów uświęconych tradycją²².

¹⁷ B. MOKRZYCKI, *Droga chrześcijańskiego wtajemniczenia*, Warszawa 1983, s. 403.

¹⁸ UNTERMAN, *dz. cyt.*, s. 240–250.

¹⁹ *Tamże*, s. 164–166; autor szczegółowo opisuje ten obrzęd; zob. G. VON RAD, *Teologia Starego Testamentu*, Warszawa 1986, s. 313.

²⁰ D. COHN-SHERBOK, *Judentum*, Freiburg–Basel–Wien 2000, s. 130–131.

²¹ UNTERMAN, *dz. cyt.*, s. 174–175. Od połowy XX w., w kręgach postępowego judaizmu jest praktykowany obrzęd inicjacyjny dwunastoletnich dziewczynek, zwany *Bat Mizwa* (Córka prawa); zob. POSTHUMA, *dz. cyt.*, s. 71.

²² Moralisci uważali każdą *micwę* za ucieleśnienie pewnej konkretnej nauki etycznej. Teologowie zaś traktowali ją jako drogę ćwiczeń, odwodzących człowieka od spraw doczesnych ku duchowej doskonałości. W czasach nowożytnych miejsce rytuału w judaizmie uległo zmianie. Traktuje się go jako działania symboliczne, ale nie związane z religią. Mistycy, a szczególnie chasydzi dziewiętnastowieczni, wprowadzili krótką modlitwę medytacyjną, odmawianą przed każdym związanym z *micwą* błogosławieństwem; np.: „Przez wzgląd na jedność Świętego (...) z lękiem i czcią przygotowałem się i jestem gotów wykonać *micwę* (*X* lub *Y*), aby wypełnić przykazanie mego Stwórcy”. Chodzi tu o wypełnienie rytualnych obowiązków — czystość rytualna, modlitwa w ciągu dnia itd. Tradycjoniści nadaj uważają *micwę* za najbardziej bezpośrednią, jeśli nie jedynie słuszną, odpowiedź, jaką Żyd może dać Bogu. Świadome manipulowanie *micwot*, zastanawianie się nad ich przydatnością czy zgodność z etyką, traktują oni jako rodzaj bluźnierstwa, albowiem człowiek czyni siebie sędzią wyroków Stwórcy. *Micwot* to zarówno ćwiczenie w posłuszeństwie, jak i punkt styczności człowieka z Bogiem. W judaizmie rabinistycznym właściwe *micwot* poprzedzane są błogosławieństwem: „Któryś przez swoje *micwot* uświęcił nas i nakazał nam”; zob. UNTERMAN, *dz. cyt.*, s. 42–43, oraz *Jak modlą się Żydzi. Antologia modlitw*, s. 227.

Studiujący Torę w szczególny sposób nawiązuje łączność z wolą i myślą Boga. Dlatego studiowanie świętej Księgi stanowi najważniejszą czynność religijną. Wypełniając zaś *micwa*, łącznie z nakazami Tory, okazuje on posłuszeństwo boskiej woli, a poprzez czynności rytualne zbliża się do Boga. Wokół tej wartości, jaką jest *micwa*, powstała obrzędowość, która wprawdzie nie jest znana w literaturze talmudycznej, stanowi jednak nieodłączny element życia Żydów, przynajmniej od XIV w.

Jest w zwyczaju, że chłopiec obchodzący *bar micwa* czyta przypadający na dany tydzień fragment Pisma Świętego. Zanim młodzieniec przeczyta perykopę ze Świętej Księgi, otrzymuje filakterie, skórzane pudełeczka z tekstem modlitwy *Szema* oraz chustę modlitewną, *tales*, zakończoną frędzlami, które będą przypominać o przykazaniach Bożych²³. Jahwe bowiem polecił Mojżeszowi: „Powiedz Izraelitom, niech sobie zrobią frędzle na krajach swoich szat (...), a gdy na nie spojrzycie, przypomniecie sobie wszystkie przykazania Pana (...), byście w ten sposób o wszystkich moich przykazaniach pamiętali, pełnili je i tak byli świętymi wobec swojego Boga” Lb 15, 38-40). Tak przygotowany młodzieniec czytał hebrajski fragment Tory. Odtąd przestał być dzieckiem. Stawał się pełnoprawnym członkiem wspólnoty narodowej i brał na siebie słodki ciężar pełnienia Bożych przykazań oraz obowiązek modlitwy²⁴

3. Przymierze Boga z całą ludzkością

Przymierze Boga zawarte z całą ludzkością dokonało się w Jezusie Chrystusie. On „zjawiwszy się jako arcykapłan dóbr przyszyłych, przez wyższy i doskonalszy, i nie ręką — to jest nie na tym świecie — uczyniony przybytek, ani nie przez krew kozłów i cielców, lecz przez własną krew wszedł raz na zawsze do Miejsca Świętego i osiągnął wieczne odkupienie. (...) I dlatego jest pośrednikiem Nowego Przymierza, ażeby przez śmierć, poniesioną dla odkupienia przestępstw popełnionych za pierwszego przymierza, ci, którzy są wezwani do wiecznego dziedzictwa, dostąpili spełnienia obietnicy” (Hbr 9,11-12.15).

Nowe Przymierze Chrystusa nie zniosło przymierza synajskiego, ale je wypełniło. Chrystus podczas Ostatniej Wieczerzy nawiązuje do tamtego wydarzenia. Ustanawiając Nowe Przymierze we Krwi swojej, korzysta z tamtej symboliki²⁵ W wie-

²³ K. STRZELECKA, *Szalom*, Warszawa 1987, s. 45 — autorka była świadkiem tego obrzędu w Jerozolimie przy Murze Płaczu.

²⁴ Syn prawa codziennie modli się przy zakładaniu filakterii na czoło: *Baruch atah adonaj elehejnu melech haolam, aszer kidszanu bemicwotaw, we ciwanu al micwat tefilin* („Bądź błogosławiony, Panie, Boże nasz, który nas poświęcił swymi przykazaniami i nakazał nam przykazanie tefilin”). Natomiast owijając rzemień wokół wskazującego palca lewej ręki mówi: *Weerasztich li leolam, weerasztich li becedek ubemiszpat, ubechesed, uberachamim: Weerasztich li beemunah wejadata et adonaj* („Poślubię cię sobie na wieki. Poślubię cię przez sprawiedliwość i prawo, przez łaskę i miłosierdzie. Poślubię cię przez wiarę i wtedy poznasz Pana” [por. Oz 2,21-22]); *Kalendarz żydowski — almanach*, s. XIX.

²⁵ JAKUBIEC, *dz. cyt.*, s. 256.

czerniku jest krew Przymierza oraz uczta. Chrystus zawarł Nowe Przymierze nie z apostołami, którzy byli uczestnikami ofiary eucharystycznej, antycypującej ofiarę Golgoty, ale ze wszystkimi ludźmi, ponieważ za wielu, za wszystkich, Jego Krew została wylana na krzyżu (Mk 14,24).

Zbawcza skuteczność ofiary krzyża, która dopełniła się zmartwychwstaniem Chrystusa, daje moc sakramentom świętym. Tajemnica paschalna Chrystusa jest istotną treścią wszystkich celebracji liturgicznych, które w różny sposób aktualizują wydarzenia zbawcze. One bowiem nie przeszły do historii, lecz ciągle trwają, dzięki sakramentalnemu ich uobecnianiu. Tajemnica śmierci i zmartwychwstania Chrystusa uobecnia się w szczególny sposób w Eucharystii. Ta zaś jest celebracją zbawczej ofiary Chrystusa, arcykapłana Nowego Przymierza, którą złożył za zbawienie całego świata. Jego ofiara jest skuteczną ofiarą odkupienia.

Chrystus, Odkupiciel człowieka, dokonał dzieła odkupienia ludzi i w sposób doskonały uwielbił swego Ojca. Tajemnica Jego Paschy, która obejmuje mękę, śmierć krzyżową, chwalebne zmartwychwstanie i wniebowstąpienie, jest także znakiem przyjęcia przez Ojca dzieła dokonanego przez wcielonego Syna Bożego na ziemi (por. KKK 1067). Wydarzenia na Kalwarii i pierwszego dnia po szabacie są faktami, które w historii świata dokonały się jeden raz. Stały się znakiem Nowego Przymierza, którego zasięg i zbawcza skuteczność objęły całą ludzkość wszystkich czasów.

Zaistnienie Nowego Przymierza nie przekreśliło przymierza synajskiego. Stare Przymierze nigdy nie zostało odwołane. Jego trwałość sprawia, że permanentnie trwa zbawczy dialog Boga z ludźmi, ponieważ wszelkie łaski i wezwania Boże są nieodwołalne i ukierunkowane na pełnię, która dokonała się we wcielonym Synu Bożym, inicjatorze Nowego i Wiecznego Przymierza. Właśnie „w Chrystusie Stare Przymierze rozświetla się pełnym blaskiem chwały Boga, w Nim odślania swój pełny sens; bez Niego właściwa chwala Boga pozostaje nadal ukryta. Doświadczenie Mojżesza, który bez zasłony staje w przybytku «przed obliczem Pana» (Wj 34,34), staje się w Chrystusie udziałem całego ludu”²⁶

4. Anamenza liturgiczna Nowego Przymierza

Bóg „chce, aby wszyscy ludzie byli zbawieni i doszli do poznania prawdy” (1 Tm 2,4). Dlatego, gdy nadeszła pełnia czasu, „posłał swego Syna, Słowo wcielone, namaszczone Duchem Świętym, aby głosił Ewangelię ubogim i uzdrawiał skruszo-

²⁶ JAN PAWEŁ II, *Przemówienie do przedstawicieli gminy żydowskiej w Moguncji*, w: A. PODSIAD (opr.), *Jan Paweł II w kraju Reformacji. Homilie i przemówienia*, Warszawa 1984, s. 137–140; A. JAN-KOWSKI, *Biblijna teologia przymierza*, Katowice 1985; H. MUSZYŃSKI, *Trwałość pierwszego przymierza*, AK 82 (1990), s. 173.

nych sercem, jako «lekarza ciał i dusz», oraz Pośrednika między Bogiem a ludźmi” (KL 5). W Chrystusie, który stał się ofiarą przebłagalną za grzechy ludzkości, dokonało się całkowite pojednanie ludzi z przebłaganym Bogiem i w ten sposób otrzymali oni możliwość najpełniejszego uwielbienia swego Stwórcy.

Chrystus, Odkupiciel świata, dokonał dzieła odkupienia ludzi i w sposób doskonały uwielbił swego Ojca głównie przez tajemnicę swojej Paschy. Dla uobecniania „tu i teraz” Przymierza, zawartego we krwi jedyne go Zbawiciela świata, Chrystus jest zawsze obecny w swoim Kościele, szczególnie w czynnościach liturgicznych (KL 7). Jest On obecny, gdy zbiera się Kościół, gdy dwaj albo trzej lub tysiące gromadzą się w Jego imię (por. Mt 18,20). Znakiem Jego zbawczej obecności jest słowo ewangeliczne. Z Jego woli zostało ono utrwalone na piśmie, w Biblii. Gdy w Kościele czyta się lub wyjaśnia Pismo Święte, wówczas Bóg sam przemawia. Chrystus jest też obecny w osobie kapłana, przewodniczącego liturgicznym czynnościom, zwłaszcza celebracji Eucharystii, ponieważ „ten sam, który kiedyś ofiarował się na krzyżu, obecnie ofiaruje się przez posługę kapłanów”. Mocą zbawczej łaski jest obecny w sakramentach świętych, zaś swoją osobą, osobą Syna Bożego w uwielbionej ludzkiej naturze, jako zmartwychwstały Pan, jest obecny pod postaciami eucharystycznymi chleba i wina (KL 7). Jego obecność jest kontynuacją dzieła zbawienia.

Dziś Chrystus działa zbawczo przede wszystkim przez sakramenty święte. Z Jego woli sakramenty są skutecznymi znakami łaski. Nie tylko ją określają, ale ją sprawiają. Przyjmujący znaki sakramentalne ma pewność, że w tym momencie dokonuje się zbawcza ingerencja Chrystusa w jego życie. Celebracja Jego zbawczego misterium paschalnego dokonuje się również w sakramentaliach, w Liturgii Godzin i w celebracjach roku liturgicznego.

W celebracji Chrystusowego Przymierza, które ma charakter zbawczy, uczestniczy cały Kościół. Różni członkowie Ludu Bożego, który jest wspólnotą hierarchiczną, wykonują różne posługi liturgiczne. Szczególne miejsce w tej celebracji mają uczestnicy kapłaństwa służebnego²⁷ „Jak Ojciec posłał Chrystusa, tak i On posłał Apostołów, których nappełnił Duchem Świętym nie tylko po to, aby głosząc Ewangelię wszystkiemu stworzeniu zwiastowali, że Syn Boży swoją śmiercią i zmartwychwstaniem wyrwał nas z mocy szatana i uwolnił od śmierci oraz przeniósł do Króles-

²⁷ „Kapłan sprawuje Najświętszą Ofiarę *in persona Christi* — to znaczy więcej niż w «imieniu» czy w «zastępstwie» Chrystusa. *In persona Christi* to znaczy: w swoistym sakramentalnym utożsamieniu się z Prawdziwym i Wiecznym Kapłanem, który Sam tylko Jeden jest prawdziwym Podmiotem i sprawcą tej swojej Ofiary — i przez nikogo właściwie nie może być w jej spełnianiu wyręczony”. Kapłan jednak „nie może uważać siebie za «właściciela», który dowolnie dysponuje tekstem liturgicznym i całym najświętszym obrzędem jako swoją własnością i nadaje mu kształt osobisty i dowolny. Może to się czasem wydawać bardziej efektowne, może nawet bardziej odpowiadające subiektywnej pobożności, jednakże obiektywnie jest zawsze zdradą tej jedności, która się w tym Sakramencie jedności nade wszystko winna wyrażać”; JAN PAWEŁ II, *List do wszystkich biskupów Kościoła o tajemnicy i kulcie Eucharystii*, nr 8 i 12, Watykan 1980.

twą Ojca, lecz także po to, aby ogłaszane dzieło zbawienia sprawowali przez Ofiarę i sakramenty, stanowiące ośrodek całego życia liturgicznego” (KL 6). Pozostali uczestnicy liturgii sakramentalnej też spełniają funkcje liturgiczne. Są to m.in. funkcje: ministrantów, lektorów, komentatorów, członków chóru, nadzwyczajnych szafarzy Eucharystii, zbierających ofiary „na tacę” i inne (KL 29). „W odprawianiu liturgii każdy spełniający swą funkcję, czy to duchowny, czy świecki, powinien czynić tylko to i wszystko to, co należy do niego z natury rzeczy i na mocy przepisów liturgicznych” (KL 28).

Liturgia chrześcijańska uobecnia wydarzenia, które dokonały się dla zbawienia człowieka i świata. Przymierze Chrystusa z całą ludzkością, zawarte na krzyżu, w liturgii jest celebrowane, a nie powtarzane. Anamneza liturgiczna, dokonująca się w mocy Ducha Świętego, aktualizuje jedyne misterium Chrystusa (KKK 1104).

Wcielony Syn Boży „podczas Ostatniej Wieczerzy (...) ustanowił eucharystyczną Ofiarę Ciała i Krwi swojej” W tym sakramentalnym obrzędzie „na całe wieki (...) utrwalił Ofiarę Krzyża”. Natomiast uobecnianie jej powierzył Kościołowi, który ją sprawuje jako żywą pamiątkę męki i zmartwychwstania swojego Założyciela (por. KL 47). Poszczególni ludzie w misterium śmierci i zmartwychwstania Chrystusa wchodzić przez sakramenty święte, zwłaszcza sakramenty chrześcijańskiego wtajemniczenia, najpełniej przez Eucharystię.

5. Zakończenie

Liturgia, będąc jednocześnie zbawczym działaniem Boga (*opus Dei*) i kultycznym działaniem człowieka (*opus Ecclesiae*), stoi w służbie Boga żywego, który ustawicznie realizuje swój plan zbawiania ludzi²⁸ Liturgia Starego Przymierza była zbudowana na przymierzu synajskim. Bóg Jahwe stał się Bogiem swego ludu, a naród żydowski, wyprowadzony z niewoli egipskiej, stał się ludem Bożym. Lud Starego Przymierza zyskał świadomość, że jest ludem kapłańskim i ma prawo do uczestnictwa w kulcie Najświętszego.

Treścią liturgii hebrajskiej była celebrowanie przymierza zawartego u podnóża Synaju. Dokonywała się ona w ofiarniczych celebracjach świątynnych, w celebracji słowa Bożego w synagogach oraz przez celebracje liturgii domowej, gdzie na nowo, dzięki anamnezie liturgicznej, doświadczano obecności zbawiającego Boga.

W celebracjach liturgicznych ludu Starego Przymierza uczestniczył również Jezus Chrystus. On z tych celebracji do swojej liturgii przeniósł niektóre elementy, nadając im jednak zupełnie nowy charakter. Liczne ofiary Starego Przymierza zastąpił swoją jedyną zbawczą ofiarą krzyżową. On wypełnił Pisma i Proroków, które

²⁸ M. PISARZAK, *Nazwy liturgii na Zachodzie*, „Liturgia Sacra” 8 (2002) 1, s. 53.

rozbrzmiewały podczas nabożeństw synagogałnych. Dom swoich wyznawców uczynił Kościołem domowym.

Celebracja Nowego Przymierza, które jest dziełem odkupienia, dokonuje się w sakramentach, sakramentaliach, Liturgii Godzin i celebracjach roku liturgicznego. „W liturgii chrześcijańskiej nie tylko wspomina się wydarzenia, które dokonały naszego zbawienia, ale aktualizuje je i uobecnia” (KKK 1104). Dzięki anamnezie są one celebrowane, a nie powtarzane. Dzieje się to mocą Ducha Świętego, który w świętych czynnościach liturgicznych aktualizuje istotę tajemnicy paschalnej Chrystusa.